

TWEEDE WONINGEN: EEN ZEGEN OF EEN KWELLING?

Een onderzoek naar de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners van het Waddengebied

J.B. Oegema
S2368226
Sociale Geografie & Planologie
Rijksuniversiteit Groningen
Begeleider: R. H. Rijnks
15-06-2015

SAMENVATTING

In dit onderzoek staan de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners van het Waddengebied centraal. Het bezit van tweede woningen is in de afgelopen decennia in populariteit gestegen. Tweede woningbezit kan leiden tot verschillende ervaren effecten op sociaaleconomisch en fysiek gebied. Zo kan het bestaan van tweede woningen invloed uitoefenen op stijgende huizenprijzen, werkgelegenheid, gemeenschapsgevoel, politieke spanningen, verstedelijking en duurzaamheid in de omgeving. Deze effecten kunnen de leefbaarheid van de bewoners van het Waddengebied zowel positief als negatief beïnvloeden. Binnen dit onderzoek werd er gekeken naar de verschillende ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners van het Waddengebied. Hierbij werd er onderscheid gemaakt tussen Nederland, Duitsland en Denemarken. Ook werd er een vergelijking gemaakt tussen de ervaren effecten van tweede woningen op eilandbewoners enerzijds, en kustbewoners anderzijds. Aan de hand van de Waddenliving Hotspotmonitor, een online enquête, is data verzameld. De voornaamste conclusies die uit dit onderzoek kunnen worden getrokken zijn dat geen significante internationale verschillen zijn gevonden tussen de gemiddelde ervaren effecten van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, werkgelegenheid en verstedelijking. Er zijn wel significante internationale verschillen gevonden tussen de gemiddelde ervaren effecten van tweede woningen op de stimulatie van het gemeenschapsgevoel, politieke spanningen en de duurzaamheid in de leefomgeving. Duitsers bleken meer effecten te ervaren van tweede woningen op politieke spanningen dan Nederlanders en Duitsers. Eiland- en kustbewoners van het Waddengebied bleken verschillende gemiddelde ervaren effecten te ondervinden van de invloed van tweede woningen op stijgende huizenprijzen. Eilandbewoners ervaren meer effecten van tweede woningen op stijgende huizenprijzen dan kustbewoners. Er zijn geen significante verschillen gevonden wat betreft de gemiddelde ervaren effecten van tweede woningen op de werkgelegenheid, gemeenschapsgevoel, politieke spanningen, verstedelijking en duurzaamheid tussen van eiland- en kustbewoners van het Waddengebied. Tot slot bleek het ervaren effect verstedelijking de grootste invloed te hebben op de aantrekkelijkheid van de buurt en bleken Denen de aantrekkelijkheid van hun buurt gemiddeld met 2.99 punt lager te becijferen op een schaal van 1 tot 10 dan Nederlanders en Duitsers.

Kernwoorden: leefbaarheid; tweede woningen; Waddengebied

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding.....	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Opbouw thesis	5
2. Theoretisch kader	6
2.1 Tweede woningen	6
2.2 Leefbaarheid	6
2.3 Invloed tweede woningen op leefbaarheid permanente bewoners.....	7
2.3.1 Sociaaleconomische effecten.....	7
2.3.2 Fysieke omgevingseffecten	8
2.4 Het Waddengebied	9
2.5 Verwachte ervaren effecten	9
2.6 Conceptueel model	10
3. Methodologie.....	10
3.1 Enquête	10
3.2 Dataverzameling	11
3.3 Data- en toetsselectie	11
3.4 Ethiek.....	12
3.5 Kwaliteit van de data.....	12
4. Resultaten	12
4.1 Internationale verschillen	12
4.2 Verschillen tussen kust en eiland	15
4.3 Aantrekkelijkheid van de buurt	17
5. Conclusie	18
6. Discussie en aanbevelingen	19
6.1 Discussie	19
6.2 Aanbevelingen.....	19
Literatuurlijst.....	20
Bijlagen.....	22
I. Enquête.....	22
II. Flyer	36
III. Advertentie	37

1. INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Het bezit van tweede woningen is afgelopen decennia in populariteit gestegen in Westerse landen; dit is ook in Nederland het geval (Boelhouwer, 2009; Marjavaara, 2008; Vermeulen, 2010). Vermeulen (2010) stelt dat uit NRIT Onderzoek naar het bezit van tweede woningen blijkt dat het aantal tweede woningen in Nederland jaarlijks groeit met 7%. Van der Reijden et al. (2003) schatten dat het aantal tweede woningen in Nederland tussen de 373.000 en 388.000 ligt. In Denemarken ligt het aantal tweede woningen rond de 218.000 (Tress, 2002).

Tweede woningen hebben verschillende positieve en negatieve effecten op regio's op sociaaleconomisch en fysiek gebied (Roca, 2013). Hiermee kunnen tweede woningen ook de leefbaarheid van bewoners van een bepaald gebied beïnvloeden (Goffin et al., 2009). Onlangs hebben verschillende Zeeuwse (kust)gemeenten het bezit van tweede woningen verboden om leegstand en aanverwante negatieve effecten op de leefbaarheid (Drijgers en Van Leeuwen, 2013). Ook op Schiermonnikoog bestaan er negatieve houdingen tegenover bewoners van het vaste land die een tweede huis bezitten op het eiland. Zo waarschuwt burgemeester John Stellinga: 'Als het zo doorgaat wordt Schiermonnikoog een openluchtmuseum waarvan het personeel op de vaste wal staat' (Venema, 2014).

Het Duitse tijdschrift Stern (2014) meldde dat op het Duitse Waddeneiland Sylt de prijzen van onroerend goed zijn gestegen met 17% tussen 2011 en 2013. Veel permanente bewoners van Sylt kunnen het zich niet meer veroorloven om een huis op het eiland te kopen. Politica Gabriele Pauli stelt voor om de belastingen van tweede woningen op Sylt met 20% te verhogen.

Anderzijds kan de aanwezigheid van tweede woningen ook een positieve bijdrage leveren aan de leefbaarheid van regio's. Van de Laar (2010) stelde dat tweede bewoningbezit een uitkomst tegen leegstand kan zijn. De Sociaal Economische Raad (SER) (2011) gaf aan dat tweede woningen een positieve bijdrage kunnen leveren aan de leefbaarheid van krimpgemeenten.

Door onderzoek te doen naar de invloed van tweede woningen op de leefbaarheid van bewoners in het Waddengebied, kan beleid worden aangepast om de leefbaarheid van de permanente bewoners van het Waddengebied te verbeteren. In dit onderzoek zal worden gekeken of er verschillen bestaan naar de ervaren effecten van tweede woningen in het Waddengebied in Nederland, Duitsland en Denemarken. Ook zal onderzocht worden of er verschillen bestaan tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid op Waddeneilanden en op de leefbaarheid van het vaste land van het Waddengebied.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Tweede woningen hebben zowel positieve als negatieve effecten op de leefbaarheid (Goffin et al., 2009; Van der Reijden et al., 2003). Bovendien kunnen tweede woningen de aantrekkelijkheid van een buurt beïnvloeden (Brida et al., 2011; Marjavaara, 2008; Van der Reijden et al., 2003). Er wordt verwacht dat er verschillen bestaan tussen ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid in Nederland, Duitsland en Denemarken enerzijds, en tussen eiland- en kustbewoners anderzijds.

De hoofdvraag binnen dit onderzoek luidt:

Welke ervaren effecten hebben tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners in het Waddengebied?

De deelvragen die hierbij opgesteld zijn:

1. Welke internationale verschillen bestaan er tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners van het Waddengebied?
2. Welke verschillen bestaan er tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente eiland- en kustbewoners van het Waddengebied?

1.3 OPBOUW THESIS

In hoofdstuk 2 wordt een theoretisch kader gepresenteerd. In hoofdstuk 3 wordt de manier van dataverzameling, data en toetsselectie en ethiek besproken. In hoofdstuk 4 worden de gevonden resultaten besproken. Hoofdstuk 5 bevat de conclusies uit de onderzoeksresultaten. Discussie en aanbevelingen voor vervolgonderzoek vormen hoofdstuk 6.

2. THEORETISCH KADER

2.1 TWEEDE WONINGEN

Het begrip 'tweede woning' kent geen eenduidige definitie (Coppock, 1977; Roca, 2013; Van de Laar, 2010; Van der Reijden et al., 2003). Volgens Van der Reijden et al. (2003) zijn er drie factoren die van belang zijn om het begrip 'tweede woning' te definiëren. Allereerst is dit de functie van het object. Het gaat hier expliciet om de woning naast een 'eerste' woning. De tweede bepalende factor is de verschijningsvorm. Wat onder een tweede woning wordt gerekend, verschilt erg in de literatuur. De één rekent strandhuisjes en huisjes horende bij volkstuinen tot tweede woningen, terwijl anderen alleen tweede woningen lijkend op een reguliere woning als tweede woning beschouwen. Als derde is de eigendomsverhouding van belang.

Volgens Boelhouwer (2009) bestaat er in Nederland de trend 'transnationaal wonen'. Transnationaal wonen betekent dat mensen vaker verhuizen en steeds vaker meerdere woningen bezitten. Boelhouwer (2009) stelde dat de hedendaagse populariteit van tweede woningbezit verklaard kan worden uit een tweetal factoren. De eerste factor betreft de toegenomen welvaart in combinatie met gestegen huizenprijzen. Tweede woningen worden gebruikt als beleggingsobject. Een tweede factor die de populariteit van tweede woningen kan verklaren is de toegenomen vraag naar recreatie en vrije tijd (Boelhouwer, 2009; Dijst et al., 2005).

Internationaal gezien zijn er verschillende redenen voor het kopen van een tweede huis. Coppock (1977) noemde als hoofdreden het ontvluchten van het dagelijks leven. Andere redenen zijn volgens hem, naast de redenen die Boelhouwer (2009) noemt, het verkrijgen van status en het hebben van een plek waar mensen hun oude dag kunnen uitzitten.

Van der Reijden et al. (2003) noemden een vijftal trends omtrent het bezitten van tweede woningen. Allereerst bezoeken eigenaren hun tweede woning vaker. Factoren die hier aan bijdragen zijn de toegenomen mobiliteit en de opkomst van het flexibel werken. Een tweede trend is dat tweede woningen steeds vaker worden gebruikt als werklocatie. Als derde trend noemden Van der Reijden et al. (2003) het luxer worden van de tweede woning. De tweede woning is voorzien van luxere voorzieningen en gaat steeds meer op een standaard woning lijken. De vierde trend betreft het voorzieningsniveau van de omgeving van tweede woningen. Naast de gebruikelijke recreatiemogelijkheden als strand, water en natuur zijn andere mogelijkheden voor recreatie in opkomst. Voorbeelden hiervan zijn golfbanen, binnen- en buitenzwembaden, indoor sport- en speelhallen en eigen jachthavens. De laatste trend die Van der Reijden et al. (2003) benoemden is de opkomst van andere huur- en koopvormen. Eigenaren van tweede woningen op recreatieparken verhuren hun woning vaker via reisbureaus of andere organisaties. Bovendien is het ruilen van woningen ook een opkomend verschijnsel, mede door de komst van het internet.

2.2 LEEFBAARHEID

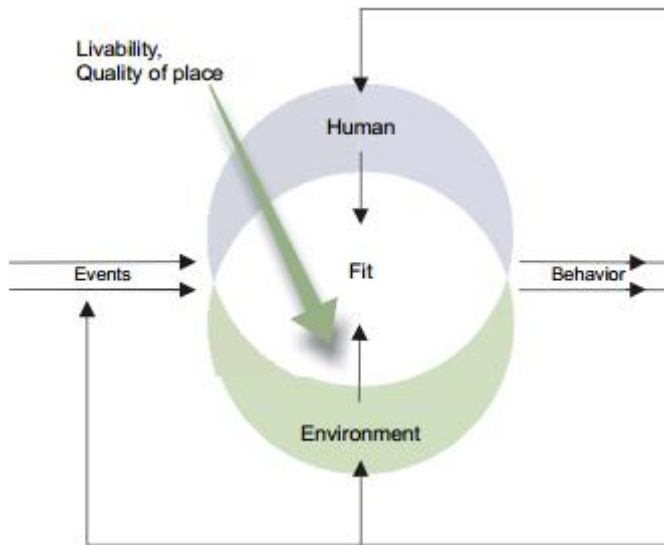
Leefbaarheid is een erg breed begrip en is contextafhankelijk (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003). Leefbaarheid wordt in de literatuur op verschillende manieren gedefinieerd. Leidelmeijer et al. (2008, p.14) definieerden leefbaarheid als volgt:

"Leefbaarheid is de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld."

Pukeliene en Starkauskiene (2011) onderscheidden leefbaarheid op vier verschillende niveaus: individueel, maatschappelijk, objectief en subjectief. Objectieve leefbaarheid wordt gemeten op basis van objectieve criteria en sociaaleconomische indicatoren. Subjectieve leefbaarheid daarentegen, richt zich op de individuele ervaringen wat betreft leefbaarheid. Subjectieve leefbaarheid wordt vaak gemeten met de hulp van

kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Subjectieve indicatoren geven inzicht in het welzijn en de tevredenheid van de individuen en kan betrokkenheid van mensen met hun omgeving stimuleren.

Figuur 1 geeft de interactie tussen mens en omgeving weer. Leidelmeijer en Van Kamp (2003) veronderstelden dat leefbaarheid een resultaat is van interactie tussen de mens en zijn omgeving. Leefbaarheid komt volgens hen voort uit een goede 'fit' tussen mensen en hun omgeving. De kwaliteit van de omgeving, in het model 'Quality of place', is de mate waarin de omgeving aansluit bij de behoefte van de mens. Gebeurtenissen, in dit model 'events', kunnen zowel veranderingen in de omgeving als veranderingen in het leven van een persoon betreffen. Een 'fit' is de uitkomst van een ontwikkeling waar de mens zijn relatie met de natuurlijke omgeving beoordeeld en waarin de mens op zoek gaat naar zijn persoonlijke wensen en behoeften.

FIGUUR 1: LEEFBAARHEID VAN HET INDIVIDU IN HET PROCES TUSSEN MENSEN EN HUN OMGEVING ' (AITKEN & BJORKLUND (1988 IN LEIDELMEIJER & VAN KAMP, 2003)

2.3 INVLOED TWEEDE WONINGEN OP LEEFBAARHEID PERMANENTE BEWONERS

Van der Reijden et al. (2003) stelden dat tweede woningen effecten kunnen hebben op de lokale omgeving. Hierop volgend kunnen deze effecten in de lokale omgeving weer de leefbaarheid van een gebied beïnvloeden (Goffin et al., 2009). De komst van een tweede woning in een gebied kan gezien worden als een 'event' in figuur 1. De komst van een tweede woning kan een verandering in de omgeving en op persoonlijk niveau teweegbrengen.

2.3.1 SOCIAALECONOMISCHE EFFECTEN

Tweede woningen kunnen positieve bijdragen leveren aan de lokale economie van een regio (Brida et al., 2011; Hoogendoorn & Visser, 2004; Marcouiller et al., 1996; Wallace et al., 2005). Allereerst kunnen eigenaren van tweede woningen de werkgelegenheid in een regio stimuleren. Eigenaren van tweede woningen maken voor de renovatie van hun tweede huis gebruik van lokale bouwbedrijven. 32% van de kopers van tweede woningen in Zuid-Afrika verbouwde de woningen direct en huurden van lokale aannemers in (Hoogendoorn en Visser, 2004).

Ten tweede geven eigenaren van tweede woningen geld uit aan de lokale detailhandel, besteden geld aan recreatie en dragen belasting af. Roca (2013) voegt hier aan toe dat eigenaren van tweede woningen het hele

jaar door belasting moeten betalen, maar dat ze in feite slechts een klein deel van het jaar gebruik maken van de voorzieningen waarvoor ze belasting afdragen.

Naast positieve sociaaleconomische effecten van tweede woningen op een bepaalde regio, kunnen tweede woningen ook negatieve sociaaleconomische effecten met zich meebrengen. Een eerste negatief effect is dat tweede woningen de lokale huizenmarkt kunnen verstoren (Dijst et al., 2005). Een stijgende vraag naar tweede woningen leidt tot hogere grond- en huizenprijzen in een bepaalde regio. Als gevolg van de stijgende huizenprijzen kan een deel van de lokale bewoners het zich niet meer veroorloven om een huis te kopen in zijn of haar leefomgeving (Brida et al., 2011; Dijst et al., 2005; Marjavaara, 2008; Van der Reijden et al., 2003). Deze 'verdringing' heeft volgens Marjavaara (2008) vooral betrekking op economisch zwakke bevolkingsgroepen en de jonge generatie.

Ten tweede bleek uit onderzoek van Van der Reijden et al. (2003) dat door de komst van tweede woningbezitters het draagvlak van het lokale verenigingsleven minder wordt. Uit hun onderzoek komt naar voren dat de mentaliteit van de eigenaren van tweede woningen vaak verschilt van de lokale bewoners. Brida et al. (2011) voegden hier aan toe dat de normen, waarden en het gedrag van permanente bewoners en eigenaren van tweede woningen erg verschillen.

Een derde negatief effect van tweede woningen op een bepaalde regio is te vinden op politiek gebied. Marjavaara (2008) en Gallent en Tewdwr-Jones (2000) stelden dat er tussen eigenaren van tweede woningen en permanente bewoners in een regio vraagstukken kunnen ontstaan over de politieke invloed van de eigenaren van tweede woningen, zoals op lokale gebiedsontwikkeling.

Een vierde negatieve bijkomstigheid is dat tweede woningbezitters andere voorzieningenbehoeften hebben dan lokale inwoners. Functies als postkantoren en basisscholen komen hierdoor onder druk te staan (Marjavaara, 2008; Van der Reijden et al., 2003).

2.3.2 FYSIEKE OMGEVINGSEFFECTEN

Een eerste positief ervaren fysiek omgevingseffect heeft betrekking op projectontwikkelaars van recreatieparken waar tweede woningen op staan. Van der Reijden et al. (2003) geven aan dat gemeenten kunnen eisen stellen aan de projectontwikkelaar over de inrichting van de omgeving. Daarnaast stellen Boelhouwer (2009), Van der Reijden et al. (2003) en Wallace et al. (2005) dat tweede woningen een uitkomst bieden tegen leegstaande huizen. Het verschijnsel 'spookdorpen', leegstaande dorpen als gevolg van een negatief migratiesaldo, kan worden voorkomen wanneer leegstaande huizen opgekocht worden en vervolgens als tweede woning worden gebruikt. Wallace et al. (2005) voegen hier aan toe dat het behoud en de renovatie van leegstaande huizen positieve ervaren effecten hebben op de gebouwde leefomgeving.

Naast positieve ervaren fysieke omgevingseffecten, hebben tweede woningen ook negatieve ervaren fysieke omgevingseffecten. Boelhouwer (2009) en Brida et al. (2011) noemen een eerste negatief effect van de komst van tweede woningen. Volgens hen kan de natuur worden aangetast, wanneer het aantal woningen in een regio flink stijgt. Dit kan als gevolg hebben dat dorpen hun authentieke karakter en oude tradities verliezen. Ook stelden Brida et al. (2011) dat tweede woningbezit kan bijdragen aan een afname van het platteland door een stijgende vraag naar infrastructuur en de hierbij horende voorzieningen als parkeerplaatsen en tankstations. Tevens kunnen files toenemen en hiermee de milieuvervuiling.

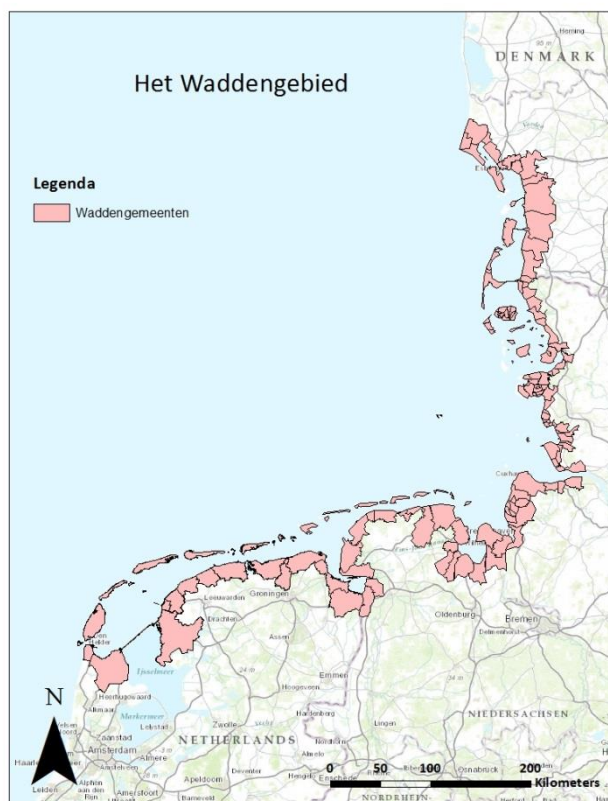
Van der Reijden et al. (2003) voegden hier nog aan toe dat indien het aantal tweede woningen fors toeneemt, het landelijk gebied te maken kan krijgen met het verschijnsel verstedelijking. Bovendien kan er huisvestingsdruk ontstaan op natuurgebieden en het platteland (Brida et al., 2011; Kahane et al., 2009; Van der Reijden et al., 2003). Kahane et al. (2009) gaven tevens aan dat uit onderzoek naar de gevolgen van tweede

woningen op de aantrekkelijkheid van de Belgische kust is gebleken dat de komst van tweede woningen de visuele aantrekkelijkheid van het kustgebied geen goed heeft gedaan.

2.4 HET WADDENGEBIED

De Waddenzee ligt in het zuidoostelijke deel van de Noordzee en strekt zich uit van Den Helder via de Nederlandse, Duitse en Deense kust tot aan Blåvandshuk (CWSS, 2013). In dit onderzoek werd de Waddenzee Regio gedefinieerd door Sijsma et al. (2014) aangehouden. Dit betekent dat de Waddenzee Regio bestaat uit alle gemeenten en districten aangrenzend aan de Waddenzee (figuur 2). Het Waddengebied telt in totaal twintig bewoonde eilanden, waarvan vijf in Nederland, twaalf in Duitsland en drie in Denemarken. Het totaal aantal inwoners van het vaste land en de eilanden in het Waddengebied lag op 1 januari 2013 rond de één miljoen. 27% van de inwoners van het Waddengebied woonde op 1 januari 2013 in Nederland, 65% in Duitsland en 8% in Denemarken (Sijsma et al., 2014).

Het Waddengebied is aantrekkelijk voor toerisme dankzij de vele de natuurlijke kwaliteiten. Toerisme speelt een belangrijke rol voor de economie in het Waddengebied (CWSS, 2009). Volgens het CWSS (2009) wordt 37,5% van het totale inkomen in het Duitse Waddengebied verdiend in de toeristische sector.

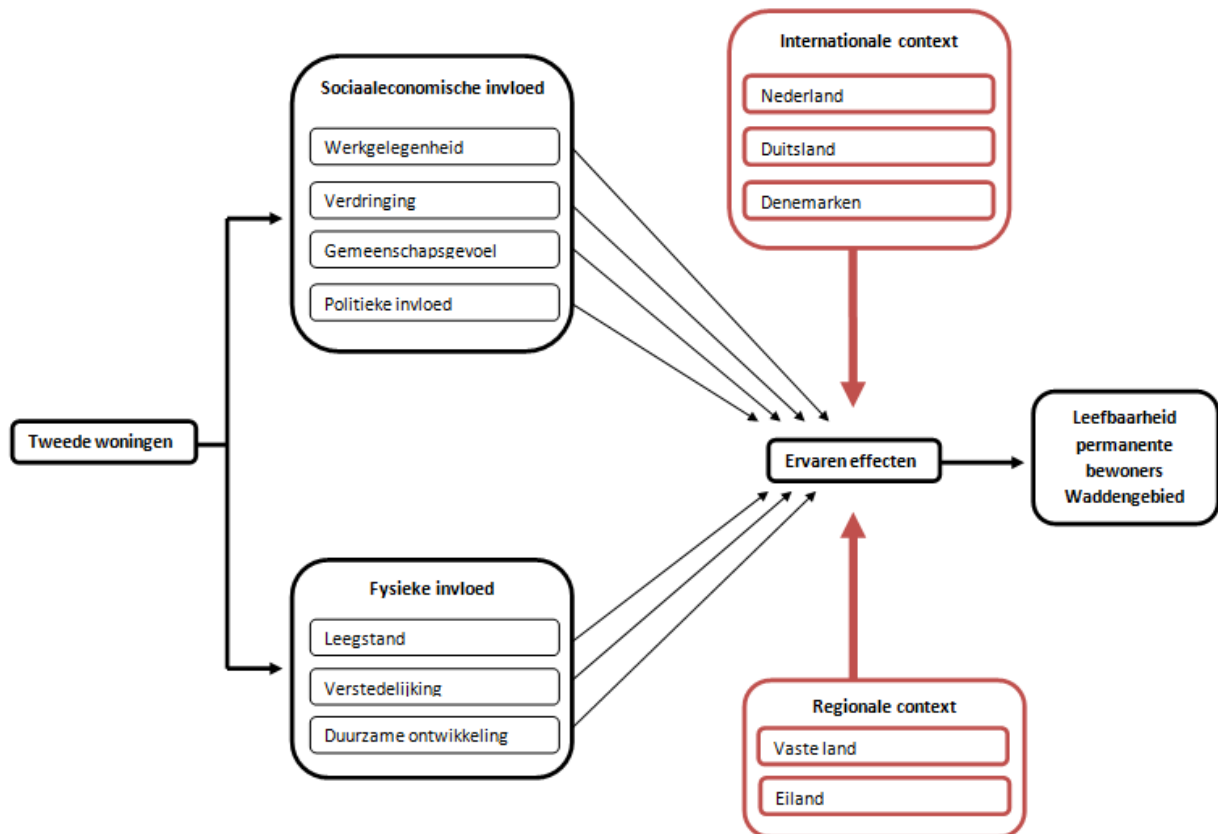
FIGUUR 2: HET WADDENGEBIED, BESTAANDE UIT WADDENEILANDEN, WADDENGEMEENTEN EN WADDENDISTRICTEN

2.5 VERWACHTE ERVAREN EFFECTEN

Zoals in bovenstaande literatuur staat beschreven, bestaan er verschillende ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid. Er wordt daarom verwacht dat tweede woningen verschillende ervaren effecten zullen hebben op de leefbaarheid van bewoners in het Waddengebied. Omdat er nog geen specifiek onderzoek is gedaan naar verschillen tussen ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid in Nederland, Duitsland en Denemarken kunnen er nog geen verwachte resultaten geformuleerd worden. Bovendien is er

nog geen onderzoek gedaan naar de verschillen tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van kustbewoners en eilandbewoners. Er kunnen daarom geen verwachte resultaten geformuleerd worden over verschillen in ervaren effecten van tweede woningen tussen kust- en eilandbewoners van het Waddengebied.

2.6 CONCEPTUEEL MODEL

FIGUUR 3: CONCEPTUEEL MODEL

Figuur 3 geeft schematisch de invloed van tweede woningen op de leefbaarheid van de permanente bewoners in het Waddengebied weer. De verschillende factoren die beïnvloedt kunnen worden door tweede woningen zijn ondergebracht in twee hoofdgroepen: sociaaleconomische en fysieke factoren. Tweede woningen kunnen via sociaaleconomische en fysieke factoren invloed uitoefenen op de ervaren effecten. Vervolgens kan de regionale en/of internationale context de in paragraaf 2.4 besproken ervaren effecten beïnvloeden, wat uiteindelijk doorwerkt op de leefbaarheid van permanente inwoners van het Waddengebied.

3. METHODOLOGIE

De hoofdvraag van dit onderzoek is gericht op de ervaren effecten van een grote groep mensen. Clifford et al. (2010) stellen dat enquêtes bruikbaar zijn voor het verkrijgen van informatie over het gedrag, percepties en karakteristieken van mensen. Binnen dit onderzoek is er dus gebruik gemaakt van primaire dataverzameling.

3.1 ENQUÊTE

Er is een online Waddenliving Hotspotmonitor opgesteld in het Nederlands, Duits, Deens en Engels. Middels deze online enquête (bijlage I) werd er onderzocht wat de ervaren effecten van tweede woningen zijn op de leefbaarheid van permanente inwoners van het Waddengebied.

Naast algemene vragen over persoonskenmerken en algemene vragen over het Waddengebied is er gevraagd naar de aantrekkelijkheid van de buurt en een oordeel over stellingen over de invloed van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, lokale werkgelegenheid, gemeenschapsgevoel, politieke spanningen, verstedelijking en duurzaamheid in de leefomgeving.

Binnen dit onderzoek is het van belang dat er respondenten afkomstig zijn uit de landen Nederland, Duitsland en Denemarken, zodat de internationale verschillen tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van bewoners in het Waddengebied onderzocht kunnen worden. Bovendien is het van belang dat de respondenten wonen op Waddeneilanden of in gemeenten aan de Waddenkust, zodat de regionale verschillen onderzocht kunnen worden.

3.2 DATAVERZAMELING

Respondenten zijn via een aantal manieren geworven. Allereerst is de link van de online enquête fysiek verspreid in de gemeenten: Ameland, Borkum, Delftzijl, Dongeradeel, Emden, Esbjerg, Esens, Fano, Franekeradeel, Klänxbull, Langeoog, Romo, Sylt, Terschelling, Tonder en Vlieland. In deze gemeenten en op deze eilanden is er geflyerd (bijlage II) en zijn er posters opgehangen. Door de beperkte tijd die voor het onderzoek beschikbaar was, hebben we eilanden en gemeenten uitgekozen die qua afstand dicht bij elkaar lagen. Er is een eerlijke verdeling gemaakt wat betreft gemeenten in landen om zo internationale verschillen te kunnen toetsen. Ook zijn er acht eilanden en acht gemeenten aan de kust bezocht om zo regionale verschillen te kunnen toetsen.

Vervolgens is er geprobeerd per mail en sociale media inwoners uit de zestien dorpen en/of steden te bereiken. We hebben verschillende universiteiten en hogescholen, belangenorganisaties en andere instellingen benaderd om de online link via sociale netwerken of andere mogelijkheden te verspreiden. Ook is er een advertentie (bijlage III) geplaatst in de Franeker Courant, Nieuw Dockumer Courant, Westerkwartier en de Eemsbode/Noorderkrant en op een aantal websites.

Tevens is er binnen dit onderzoek via de Waddenliving Hotspotmonitor gebruik gemaakt van het 'sneeuwbaaleffect'. De sneeuwbal methodologie leidt echter mogelijk tot een bias in de onderzoekspopulatie, aangezien verspreiding van de enquête afhankelijk is van de bestaande netwerken.

3.3 DATA- EN TOETSSELECTIE

Het merendeel van de variabelen die binnen dit onderzoek werden gebruikt zijn ordinale variabelen op basis van de 5-punts Likertschaal. Ordinale variabelen met gelijke afstanden tussen antwoord categorieën worden ook wel quasi-interval variabelen genoemd. Deze ordinale variabelen mogen als interval variabelen worden beschouwd (Tilburg University, 2015). Op basis hiervan heb ik er binnen dit onderzoek voor gekozen om de ordinale variabelen op basis van de Likertschaal als interval variabelen te gebruiken. Binnen dit onderzoek werd daarom voornamelijk non-parametrisch getoetst, op een meervoudige lineaire regressie analyse na.

Om de deelvraag 'Welke internationale verschillen bestaan er tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners in het Waddengebied?' te beantwoorden, werd onderzocht of er verschillen bestaan tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid in het Waddengebied in Nederland, Duitsland en Denemarken. De Kruskal-Wallis toets werd hiervoor gebruikt met ordinale afhankelijke variabelen op een 5-punts Likertschaal met als classificaties 'helemaal mee oneens', 'oneens', 'neutraal', 'eens' en 'helemaal mee eens'. De onafhankelijke variabele binnen deze analyses betreft een nominale variabele met als categorieën Nederland, Duitsland en Denemarken. Uit de Levene's toets kwam naar voren dat de variantie tussen de groepen voor vier van de zes analyses niet gelijk zijn. Norušis (2011) stelt dat wanneer gelijke variantie in alle groepen twijfelachtig lijkt te zijn en het aantal cases per groep erg verschilt, de Brown-Forsythe en de Welch robust F toetsen gebruikt moeten worden. Uit analyse van deze toetsen blijkt

dat, bij een significantieniveau van $\alpha = 0.05$, de variantie tussen de groepen voor alle zes de analyses significant en dus gelijk is.

Om de deelvraag 'Welke verschillen bestaan er tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente eiland- en kustbewoners van het Waddengebied?' te beantwoorden, is gekozen om de Mann-Whitney toets te gebruiken. Voor de Mann-Whitney toets gelden dezelfde voorwaarden als voor de Kruskal-Wallis toets. Er worden dezelfde afhankelijke variabelen gebruikt als voor bovenstaande deelvraag. De onafhankelijke variabele is een binaire variabele met als categorieën eiland en kust.

Er is bovendien een meervoudige lineaire regressie analyse uitgevoerd om te kijken welke van de volgende onafhankelijke variabele de grootste invloed heeft op de aantrekkelijkheid van de buurt: de invloed van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, de invloed van tweede woningen op de lokale werkgelegenheid, de invloed van tweede woningen op gemeenschapsgevoel, de invloed van tweede woningen op politieke spanningen, de invloed van woningen op verstedelijking, de invloed van tweede woningen op duurzame omgeving, woonachtig in Nederland, woonachtig in Duitsland, woonachtig in Denemarken en woonachtig op een eiland of het vaste land. De ordinale variabelen binnen die in deze analyse werden gebruikt, werden als quasi-interval variabelen verondersteld.

3.4 ETHIEK

Integriteit is belangrijk binnen het doen van onderzoek (Clifford et al., 2010). Dit betekent dat bij het verkrijgen van data respondenten de mogelijkheid moeten hebben om toestemming te geven dat hun gegevens worden gebruikt voor onderzoek. Indien de respondenten geïnteresseerd waren in de resultaten konden ze hun emailadres invullen aan het einde van de survey. Er is niet vermeld in de Waddenliving Hotspotmonitor dat de gegevens van de respondent anoniem blijven. Bovendien is niet in de Waddenliving Hotspotmonitor aangegeven hoe lang de data bewaard zullen worden.

3.5 KWALITEIT VAN DE DATA

Er moet worden vermeld dat de Waddenliving Hotspotmonitor niet optimaal werkte met als gevolg veel missende waarden. Bepaalde variabelen hadden minder cases dan andere variabelen binnen dit onderzoek. Dit heeft als gevolg dat het totaal aantal cases per analyse verschilde. Tevens waren de respondenten ongelijk verdeeld over de landen, mede door de bovengenoemde netwerktypologie. Het aantal respondenten zou waarschijnlijk hoger zijn geweest, als het proces van dataverzameling eerder van start was gegaan. Ook had er beter moeten worden nagedacht over de manier van responsverving. Er is allereerst gekozen om te gaan flyeren in totaal zestien gemeenten in Nederland, Duitsland en Denemarken. Bij een volgend onderzoek zou de focus gelegd moeten worden op online verspreiding van de online enquête. Dit scheelt tijd en geld. Ook zouden er krantenadvertenties geplaatst kunnen worden in lokale Duitse en Deense kranten, net zoals dat in Nederland is gedaan. Tot slot zijn belangrijke ethische vraagstukken als anonimiteit en hoe lang de data bewaard wordt niet opgenomen in de Waddenliving Hotspotmonitor.

4. RESULTATEN

4.1 INTERNATIONALE VERSCHILLEN

Welke internationale verschillen bestaan er tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente bewoners in het Waddengebied?

Voor de beantwoording van bovenstaande deelvraag werd er gekeken naar de mate waarin de respondenten het eens waren met een zestal stellingen (tabel 1) omtrent de ervaren effecten van tweede woningen. Om te toetsen of er internationale verschillen bestaan tussen het zestal ervaren effecten van tweede woningen, is er

gebruik gemaakt van de Kruskall-Wallis toets. De onafhankelijke variabele is nominaal van aard en bestaat uit de categorieën Nederland, Duitsland en Denemarken. De zes afhankelijke variabelen van de stellingen betreffende ervaren effecten van tweede woningen zijn ordinaal van aard en werden als quasi-interval variabelen gebruikt.

Leidemeijer en Van Kamp (2003) stelden dat context een grote rol speelt binnen leefbaarheid. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of er internationale verschillen bestaan tussen ervaren effecten van tweede woningen in Nederland, Duitsland en Denemarken. Er is tot op heden nog geen onderzoek gedaan naar de verschillen van de invloed van tweede woningen op de leefbaarheid tussen Nederland, Duitsland en Denemarken. Daarom kunnen er geen verwachte resultaten geformuleerd worden.

Stelling (1: helemaal mee oneens, 2: oneens, 3: neutraal, 4: eens, 5: helemaal mee eens)	Significantie uitkomst Kruskall-Wallis toets
1. Tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen	0,327
2. Tweede woningen dragen bij aan de lokale werkgelegenheid	0,134
3. Tweede woningen stimuleren gemeenschapsgevoel	0,093
4. Tweede woningen zorgen voor politieke spanningen	0,058
5. Tweede woningen veroorzaken meer verstedelijking	0,906
6. Tweede woningen leiden tot meer duurzaamheid in de omgeving	0,011

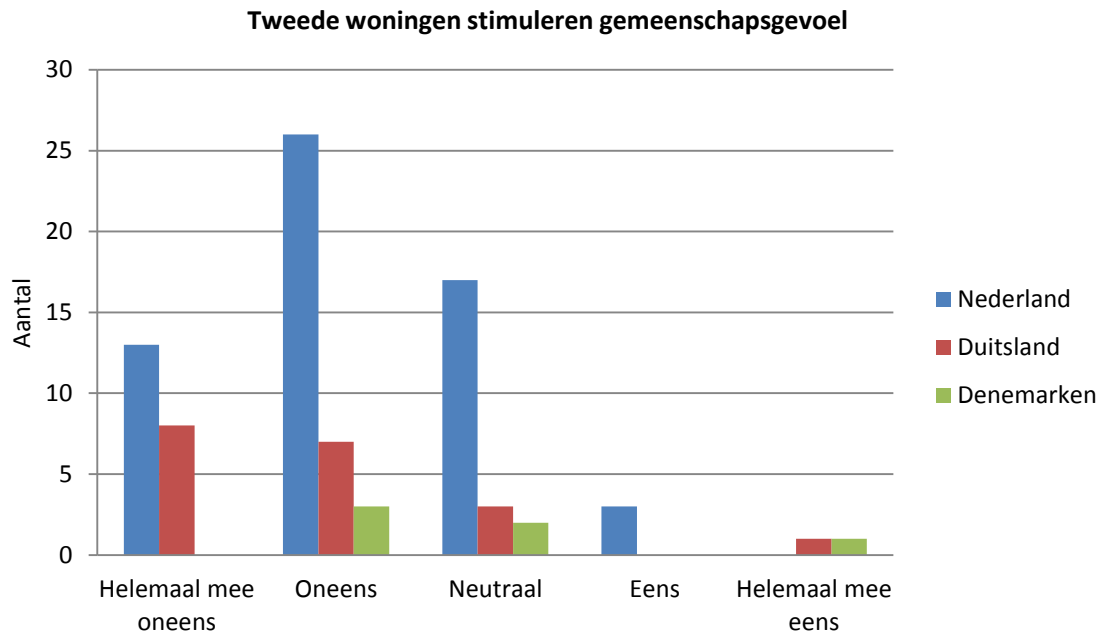
TABEL 1: UITKOMST KRUSKALL-WALLIS TOETS

Op basis van de steekproef werd met behulp van de Kruskall-Wallis toets gesteld, met een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, dat er geen statistisch significante verschillen bestaan tussen de gemiddelde verdeling van rangordes 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens', voor stellingen 1, 2, en 5 (tabel 1). Dit betekent dat er geen internationale verschillen bestaan in de gemiddelde beoordeling van de ervaren effecten van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, lokale werkgelegenheid en verstedelijking die in paragraaf 2.4 besproken zijn.

INTERNATIONALE VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN VAN TWEDE WONINGEN OP STIMULATIE GEMEENSCHAPSGEVOEL

Met behulp van de Kruskall-Wallis toets bleek dat, bij een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, de nulhypothese: 'De gemiddelde rangordescorres van de beoordeling van de invloed van tweede woningen op de stimulering van het gemeenschapsgevoel zijn gelijk in Nederland, Duitsland en Denemarken' moest worden verworpen. Uit figuur 4 valt af te lezen dat met name Duitsers (N=19) en Denen (N=6) de stelling over de invloed van tweede woningen op de stimulatie van het gemeenschapsgevoel anders beoordeelden. Duitsers beoordeelden deze stelling gemiddeld met 'helemaal mee oneens' en 'oneens', terwijl de Denen een iets gematigder gemiddelde beoordeling gaven van 'oneens' en 'neutraal'. Nederlanders (N=59) beoordeelden deze stelling gemiddeld met 'oneens'. Het aantal cases uit Denemarken is binnen dit onderzoek erg laag, dus harde conclusies trekken uit dit resultaat was lastig. Bovendien was de stelling positief geformuleerd. Dit betekent dat niet met zekerheid gesteld kan worden of Duitse respondenten geen stimulatie van het gemeenschapsgevoel of een afname van het gemeenschapsgevoel ervaren.

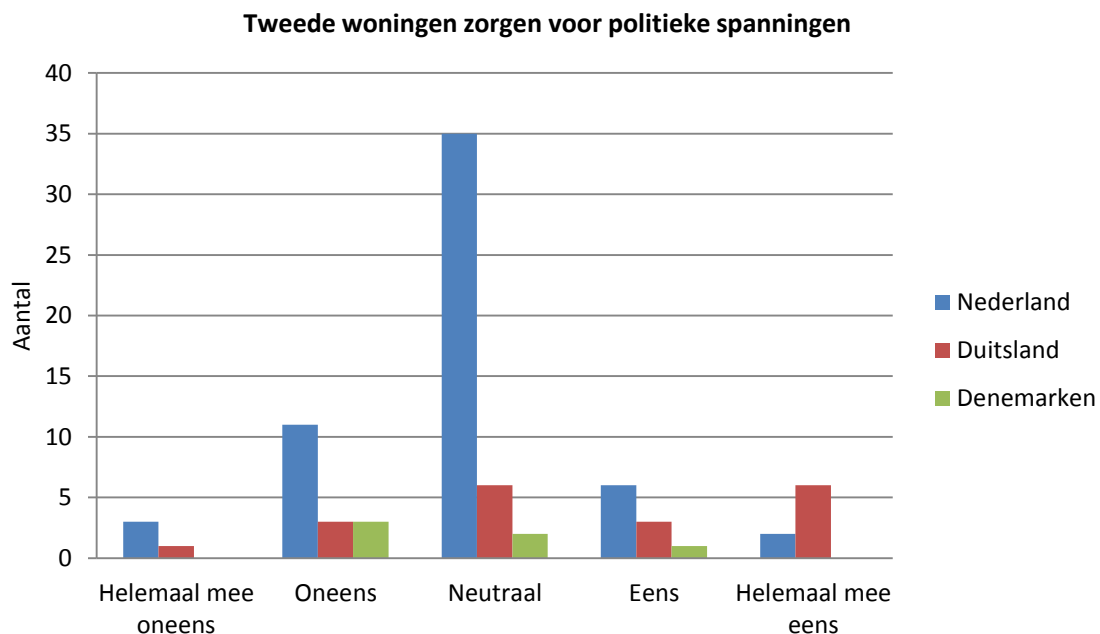
Uit figuur 4 valt daarnaast ook af te lezen dat ondanks dat er verschillen in beoordeling van deze stelling bestaan, de respondenten uit Nederland, Duitsland en Denemarken de invloed van tweede woningen op de stimulatie van het gemeenschapsgevoel gemiddeld als 'oneens' ervaren. Dit zou samen kunnen vallen met onderzoek van Van der Reijden et al. (2003). Van der Reijden et al. (2003) stelden dat tweede woningen leiden tot een afname van het draagvlak van het lokale verenigingsleven en dat de mentaliteit tussen permanente bewoners en eigenaren van tweede woningen van elkaar verschillen.

FIGUUR 3: INTERNATIONALE VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN VAN TWEDE WONINGEN OP GEMEENSCHAPSGEVOEL

INTERNATIONALE VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN VAN TWEDE WONINGEN OP POLITIEKE SPANNINGEN

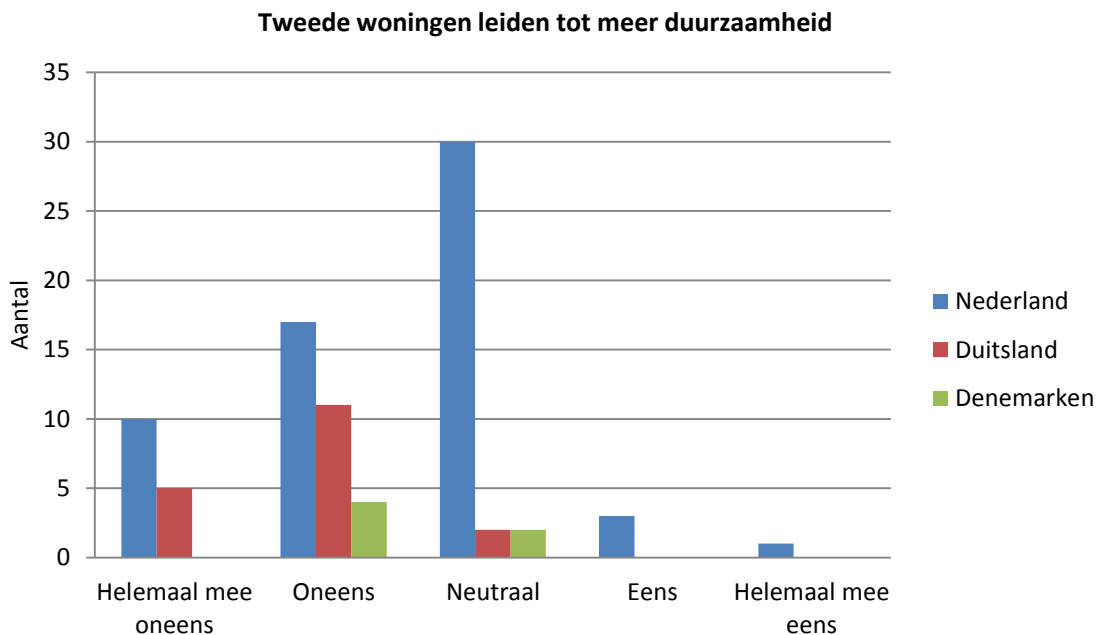
Met behulp van de Kruskal-Wallis toets bleek dat, bij een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, de nulhypothese: 'De gemiddelde rangordescores van de beoordeling van de invloed van tweede woningen op politieke spanningen zijn gelijk in Nederland, Duitsland en Denemarken' moet worden verworpen. Uit figuur 5 laat een statistisch significant verschil zien. Duitse respondenten (N=19) beoordeelden de stelling 'tweede woningen zorgen voor politieke spanningen' gemiddeld met 'neutraal' en 'eens', terwijl Nederlandse (N=57) en Deense (N=6) respondenten gemiddeld deze stelling beoordeelden met 'oneens' en 'neutraal'. De beoordeling van de Duitse respondenten komt overeen met onderzoek van Marjavaara (2008) in Zweden en Gallent en Tewdwr-Jones (2000) in die stelden dat er tussen eigenaren van tweede woningen en permanente bewoners in een gebied vraagstukken en soms zelfs conflicten kunnen ontstaan over de politieke invloed van eigenaren van tweede woningen in een bepaalde regio. Duitsers ervaren dus meer effecten van tweede woningen op politieke spanningen dan Nederlanders en Denen.

FIGUUR 4: INTERNATIONALE VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN VAN TWEDE WONINGEN OP POLITIEKE SPANNINGEN

INTERNATIONALE VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN VAN TWEEDE WONINGEN OP DUURZAAMHEID IN DE LEEFOMGEVING

Met behulp van de Kruskal-Wallis toets bleek dat, bij een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, de nulhypothese: 'De gemiddelde rangordcores van de beoordeling van de invloed van tweede woningen op duurzaamheid in de leefomgeving zijn gelijk in Nederland, Duitsland en Denemarken' moet worden verworpen. Figuur 6 laat zien dat er statistisch significante verschillen gevonden zijn in de beoordeling van de stelling omtrent de invloed van tweede woningen op duurzaamheid in de leefomgeving. De grootste internationale verschillen betreffende ervaren effecten van tweede woningen op duurzaamheid in de leefomgeving waren te vinden tussen Duitsland en Denemarken. Duitse respondenten (N=18) waren het gemiddeld 'helemaal mee oneens' tot 'oneens'. Dit zou overeen kunnen komen met onderzoek van Brida et al. (2011), waaruit bleek dat de komst van tweede woningen gepaard gaat met een afname van het landelijk karakter en een stijgende vraag naar infrastructuur. Vanwege de positief geformuleerde stelling konden er echter geen conclusies worden getrokken. Er kan dus niet gesteld worden of Duitse respondenten geen of een afname ervaren van duurzaamheid in de leefomgeving. Deense respondenten (N=6) daarentegen, beoordeelden deze stelling gemiddeld met 'neutraal' wat overeenkomt met de besproken literatuur uit onderzoek van Van der Reijden et al. (2003). Hier moet wel bij vermeld worden dat het in zijn onderzoek met name ging om de positieve gevolgen van de ontwikkeling van recreatieparken waar tweede woningen op staan en dus niet om losstaande tweede woningen.

FIGUUR 6: INTERNATIONALE VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN VAN TWEEDE WONINGEN OP DUURZAAMHEID IN DE LEEFOMGEVING

4.2 VERSCHILLEN TUSSEN KUST EN EILAND

Welke verschillen bestaan er tussen de ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van permanente eiland- en kustbewoners van het waddengebied?

Om bovenstaande deelvraag te beantwoorden is er gekeken naar de mate waarin de respondenten het eens waren met een zestal stellingen (tabel 2) omtrent de ervaren effecten van tweede woningen. De zes variabelen betreffende de ervaren effecten waren ordinaal van aard. De onafhankelijke variabele is binomiaal geclassificeerd en bestond uit de categorieën kust en eiland. Om te toetsen of er verschillen bestonden in het zestal ervaren effecten van tweede woningen tussen eilanden en het vaste land van het Waddengebied is de Mann-Whitney toets uitgevoerd.

Leidelmeijer en Van Kamp (2003) stelden dat context een grote rol speelt binnen leefbaarheid. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of er verschillen bestaan tussen ervaren effecten van tweede woningen op eilanden en op het vaste land. Er is tot op heden nog geen onderzoek gedaan naar de verschillen van de invloed van tweede woningen op de leefbaarheid tussen eilanden en de kust. Daarom kunnen er geen verwachte resultaten geformuleerd worden.

Stelling (1: helemaal mee oneens, 2: oneens, 3: neutraal, 4: eens, 5: helemaal mee eens)	Significantie uitkomst Mann-Whitney toets
1. Tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen	0,004
2. Tweede woningen dragen bij aan de lokale werkgelegenheid	0,871
3. Tweede woningen stimuleren gemeenschapsgevoel	0,306
4. Tweede woningen zorgen voor politieke spanningen	0,555
5. Tweede woningen veroorzaken meer verstedelijking	0,837
6. Tweede woningen leiden tot meer duurzaamheid in de omgeving	0,606

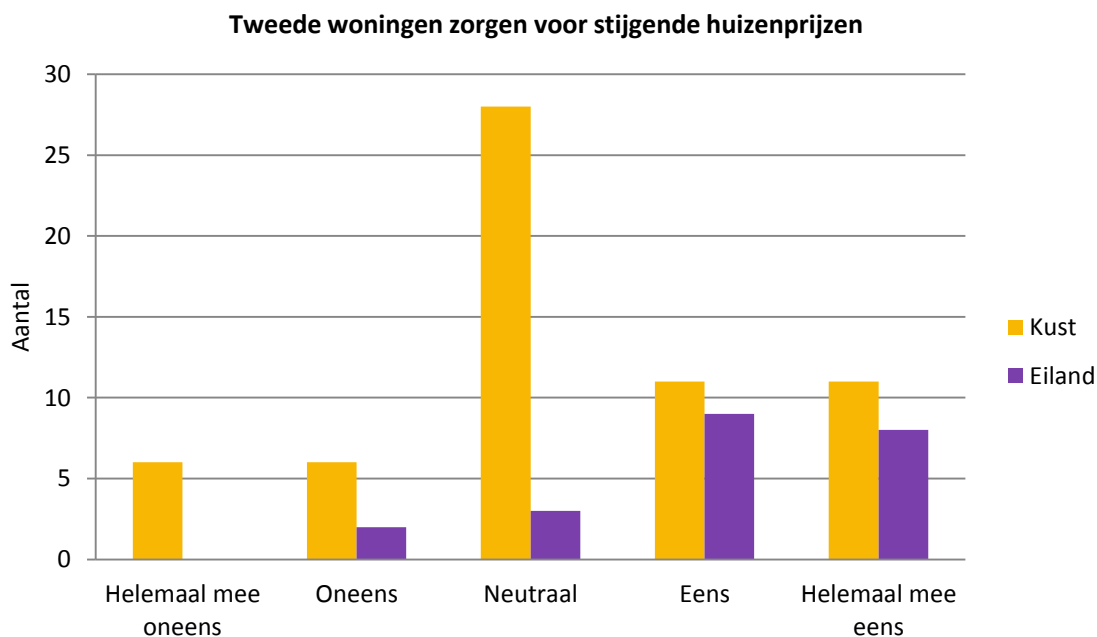
TABEL 2: UITKOMST MANN-WHITNEY TOETS

Op basis van de steekproef kon met behulp van de Mann-Whitney toets worden gesteld, bij een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, dat er geen statistisch significante verschillen bestaan tussen de gemiddelde verdeling van rangordes 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens' voor stelling 2 tot en met 6 (tabel 2). Dit betekent dat er geen verschillen zijn gevonden tussen kust en eiland wat betreft de gemiddelde beoordeling van de ervaren effecten van tweede woningen op lokale werkgelegenheid, stimulatie van gemeenschapsgevoel, politieke spanningen, verstedelijking en duurzaamheid in de omgeving, die in paragraaf 2.4 besproken worden.

VERSCHILLEN ERVAREN EFFECT VAN TWEDE WONINGEN OP STIJGENDE HUIZENPRIJZEN TUSSEN KUST- EN EILANDBEWONERS VAN HET WADDENGEBIED

Met behulp van de Mann-Whitney toets bleek dat, bij een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, de nulhypothese 'De gemiddelde rangordescores van de beoordeling van de invloed van tweede woningen op stijgende huizenprijzen zijn gelijk voor eiland- en kustbewoners in het Waddengebied' moest worden verworpen. Uit tabel 2 blijkt dat er statistisch significante verschillen zijn gevonden tussen de gemiddelde verdeling van de rangordes 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens' voor de stelling: 'tweede woningen hebben invloed op stijgende huizenprijzen' tussen eilandbewoners (N=22) en kustbewoners (N=62) in het Waddengebied. Echter, de uitkomst voor deze analyse van zowel de Levene's toets, de Brown-Forsythe toets en de Welch robust F-toets zijn significant. Dit betekent dat de variantie tussen de groepen eiland en kust voor de ordinale variabele 'tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen' niet gelijk bleek te zijn. Uitgaande van de Kruskal-Wallis toets konden dus geen harde conclusies worden getrokken.

Uit figuur 7 valt af te lezen dat kustbewoners vaker 'neutraal' tegen deze stelling aankeken, terwijl eilandbewoners het vaker 'eens' tot 'helemaal mee eens' waren met deze stelling. Uit bestaande literatuur (Dijst et al., 2005) blijkt dat tweede woningen invloed hebben op stijgende huizenprijzen. Dit komt overeen met de beoordeling van de invloed van tweede woningen op stijgende huizenprijzen van eilandbewoners, maar niet met de beoordeling door kustbewoners. Brida et al. (2011), Dijst et al. (2005), Marjavaara (2008) en Van der Reijden et al. (2003) stelden dat stijgende huizenprijzen kunnen leiden tot verdringing. Het zou dus kunnen zijn dat eilandbewoners meer verdringing ervaren als gevolg van tweede woningbezit dan kustbewoners.

FIGUUR 7: VERSCHILLEN ERVAREN EFFECTEN TWEDE WONINGEN OP STIJGENDE HUIZENPRIJZEN TUSSEN KUST EN EILAND

4.3 AANTREKKELIJKHEID VAN DE BUURT

Uit de ‘Waddenliving Hotspotmonitor’ (N=117) komt naar voren dat de respondenten de aantrekkelijkheid van hun buurt gemiddeld een 7,4 geven. Opvallend is dat respondenten uit Nederland (N=90) en Duitsland (N=21) de aantrekkelijkheid van hun buurt becijferen met een 7,5 en de respondenten uit Denemarken (N=6) de aantrekkelijkheid van hun buurt becijferen met een 5,2. Eilandbewoners (N=33) van het Waddengebied geven de aantrekkelijkheid van hun buurt gemiddeld een 7,9 en kustbewoners (N=84) een 7,2.

Om uit te zoeken of de onafhankelijke variabelen invloed hebben op de aantrekkelijkheid van een buurt is een meervoudig lineaire regressie uitgevoerd. In de meervoudige lineaire regressie analyse zijn een elftal onafhankelijke variabelen meegenomen (tabel 3). De variabele ‘Nederland’ is als referentiegroep gebruikt, en is dus niet aan het model toegevoegd.

Uit de analyse kwam naar voren dat, bij een significantieniveau van $\alpha = 0,10$, er een significante relatie (P-waarde van 0,019) bestaat tussen de aantrekkelijkheid van een buurt in het Waddengebied en minimaal één van de onafhankelijke variabelen. Bovendien kwam uit de analyse naar voren dat 25.5% van de variantie van de aantrekkelijkheid van de buurt verklaard kon worden door het tiental onafhankelijke variabelen. Er was geen sprake van multicollineariteit, aangezien de tolerantie voor geen van de variabelen kleiner is dan 0,10.

Uit tabel 3 valt af te lezen dat het cijfer dat bewoners aan de aantrekkelijkheid van de buurt gaven, significant verklaard kon worden door ervaren effecten van tweede woningen op verstedelijking enerzijds, en door woonachtig in Denemarken anderzijds. De dummyvariabele ‘Denemarken’ was statistisch significant. Dit betekent dat Denen de aantrekkelijkheid van de buurt gemiddeld met 2,99 punt lager becijferen op een schaal van 1 tot 10 dan Nederlanders en Duitsers, rekening houdend met de verschillen tussen de andere onafhankelijke variabelen. Bovendien hadden de ervaren effecten van tweede woningen op verstedelijking ook invloed op de aantrekkelijkheid van de woonomgeving. De regressie coëfficiënt (B) is negatief en heeft een waarde van -0,543. Dit betekent hoe meer permanente bewoners van het Waddengebied effecten van tweede woningen op verstedelijking ervaren, hoe lager het cijfer werd dat ze gemiddeld geven aan de aantrekkelijkheid

van de buurt. Dit is een negatief lineair verband. Uit onderzoek over de Belgische kust blijkt namelijk dat verstedelijking een negatieve invloed heeft op de aantrekkelijkheid van de kust (Kahane et al. 2009).

Model onafhankelijke variabele: aantrekkelijkheid van de buurt	B	Sign.
(Constante)	6,877	0,000
Tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen	0,336	0,184
Tweede woningen dragen bij aan de lokale werkgelegenheid	-0,053	0,859
Tweede woningen stimuleren gemeenschapsgevoel	-0,221	0,500
Tweede woningen zorgen voor politieke spanningen	0,374	0,260
Tweede woningen veroorzaken meer verstedelijking	-0,543	0,060
Tweede woningen leiden tot meer duurzaamheid in de leefomgeving	0,286	0,410
Duitsland	-0,496	0,434
Denemarken	-2992	0,004
Kust v.s. Eiland	0,162	0,822

TABEL 4: MEERVOUDIGE LINEAIRE REGRESSIE ANALYSE

5. CONCLUSIE

Het doel van dit onderzoek is om te kijken welke ervaren effecten tweede woningen hebben op de leefbaarheid van permanente bewoners van het Waddengebied. Leefbaarheid wordt binnen dit onderzoek als volgt gedefinieerd: 'De mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld' (Leidemeijer et al., 2008). De invloed van tweede woningen op leefbaarheid worden binnen dit onderzoek opgesplitst in fysieke en sociaaleconomische factoren. Tweede woningen kunnen invloed hebben op de huizenprijzen, de werkgelegenheid, het gemeenschapsgevoel, politieke spanningen, verstedelijking en duurzaamheid in de omgeving (Boelhouwer, 2009; Brida et al., 2011; Hoogendoorn en Visser, 2004; Marjavaara, 2008; Van der Reijden et al., 2003).

Onderhavig onderzoek vindt geen internationale verschillen tussen de gemiddelde ervaren effecten van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, lokale werkgelegenheid en verstedelijking. Er bestaan wel internationale verschillen tussen de gemiddelde ervaren effecten van tweede woningen op het gemeenschapsgevoel, politieke spanningen en duurzaamheid in de omgeving. Duitsers ervaren politieke spanningen als gevolg van tweede woningen. In tegenstelling tot de Duitsers ervaren Nederlanders en Denen veel minder politieke spanningen. Naast de internationale context, bestaan er verschillen tussen de ervaren effecten van tweede woningen tussen eiland- en kustbewoners van het Waddengebied. Eilandbewoners ervaren meer effecten van tweede woningen op stijgende huizenprijzen dan kustbewoners. Tussen eiland-en kustbewoners zijn geen verschillen gevonden wat betreft invloed van tweede woningen op lokale werkgelegenheid, gemeenschapsgevoel, politieke spanningen, verstedelijking en duurzaamheid.

Ook is er gebleken dat het ervaren effect van tweede woningen op verstedelijking de grootste invloed heeft op de aantrekkelijkheid van de buurt. Er bestaat een negatief verband tussen de ervaren effecten van tweede woningen op verstedelijking en de aantrekkelijkheid van de buurt. Permanente bewoners van het Waddengebied die verstedelijking ervaren als gevolg van tweede woningbezit in hun regio, geven de aantrekkelijkheid van hun buurt een lager cijfer dan permanente bewoners van het Waddengebied die dit niet ervaren. Denen vinden hun buurt minder aantrekkelijk dan Duitsers en Nederlanders. Denen geven de aantrekkelijkheid van hun buurt gemiddeld 2,99 punt lager op een schaal van 1 tot 10 dan Nederlanders en Duitsers.

Er kan dus worden geconcludeerd dat tweede woningen verschillende ervaren effecten hebben op permanente bewoners van het Waddengebied.

6. DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

6.1 DISCUSSIE

Om meer gefundeerde conclusies te kunnen trekken over de internationale verschillen zouden de respondenten beter verdeeld moeten zijn over de drie landen. In dit onderzoek was er sprake van een zeer scheve verdeling. Er kwamen slechts 9 respondenten uit Denemarken tegenover 90 respondenten uit Nederland en 21 respondenten uit Duitsland.

Een ander discussiepunt betreffende dit onderzoek is de toetsing van leefbaarheid. De in de literatuur gevonden effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van regio's zijn binnen dit onderzoek subjectief getoetst. In de online enquête is er gevraagd naar de mate waarin de bewoners een bepaald effect ervaren op een schaal van 'helemaal mee oneens' naar 'helemaal mee eens'. De invloed van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, werkgelegenheid en verstedelijking zijn vormen van leefbaarheid die idealiter objectief gemeten worden. Binnen dit onderzoek is echter gevraagd naar de perceptie van deze effecten, terwijl ze in de literatuur doorgaans objectief gemeten zijn. Dit maakte het niet mogelijk om de resultaten van de ervaren effecten van tweede woningen op stijgende huizenprijzen, werkgelegenheid en verstedelijking te vergelijken met bestaande literatuur.

De formulering van enkele stellingen was binnen dit onderzoek ook een beperkende factor. Bepaalde stellingen in de online enquête waren positief geformuleerd. Dit betekent dat het voor bepaalde stellingen niet mogelijk was om er conclusies over te trekken en ze te interpreteren. Wanneer positief geformuleerde stellingen beantwoord werden met 'helemaal mee oneens', 'oneens' of 'neutraal' was het niet mogelijk om vast te stellen of respondenten de invloed van tweede woningen als niet positief of negatief ervoeren.

6.2 AANBEVELINGEN

Voor vervolgonderzoek is het interessant om naast subjectieve leefbaarheid ook objectieve leefbaarheid te meten op basis van sociaaleconomische indicatoren en objectieve criteria. Zo kan er een vollediger beeld geschetst worden van de leefbaarheid in een bepaalde regio. Ook zou er onderzoek gedaan kunnen worden naar verschillen in beleid betreffende tweede woningen in Nederland, Duitsland en Denemarken enerzijds, en in kustgemeenten en op Waddeneilanden anderzijds. Er kan zo worden onderzocht of verschillen in beleid kunnen leiden tot verschillende ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid. Tot slot zou onderzoek naar de verschillen tussen ervaren effecten van tweede woningen op de leefbaarheid van kust- en eilandbewoners ook erg interessant zijn om elders ter wereld uit te voeren.

LITERATUURLIJST

- Boelhouwer, P. (2009). Woonrends vragen om een nieuw handelingsperspectief. *Ruimte & Maatschappij*, 1(2). 1-3.
- Brida, J. G., Osti, L. & Santifaller, E. (2011). Second homes and the need for policy planning. *Tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism*, 6. 141-163.
- Clifford, N., French, S. & Valentine, G. (2010). *Key Methods in Geography*. 2e Editie. Londen: Sage.
- Coppock, J. T. (1977). *Second Homes, Curse of Blessing?* 1e Editie. Oxford: Pergamon Press.
- CWSS (2013). *About the Wadden Sea*. Geraadpleegd op 06-03-2015 via <http://www.waddensea-secretariat.org/about-us/about-the-wadden-sea>.
- Dijst, M., Lanzendorf, M., Barendregt, A. & Smit, L. (2005). Second homes in Germany and the Netherlands: ownership and travel impact explained. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(2). 139-152.
- Drijgers, A. & Leeuwen, R. van (2013). Dorpen, leegstand en omgevingskwaliteit. *Rooilijn*, 44(2). 117-121.
- Gallent, N. & Tewdwr-Jones, M. (2000). *Rural second homes in Europe: examining housing supply and planning control*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Goffin, D., Gommers, A., Kuijken, E. & Nulens, G. (2009). *Invloed van toerisme op leefbaarheid van niet-stedelijke gebieden*. Rapport 2. Antwerpen: Toerisme Vlaanderen.
- Hoogendoorn, G. & Visser, G. (2004). Second Homes and small-town (re)development: the case of Clarents. *Journal of Family Ecology and Consumer Sciences*, 32. 105-115.
- Laar, S. van der (2010). *Tweede woningen, kans voor krimpgebieden*. Verkenning. Den Haag: Kenniscentrum Recreatie.
- Leidelmeijer, K. & Kamp, I. van (2003). *Kwaliteit van de Leefomgeving in Leefbaarheid. Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Rapport 630950002. Amsterdam: RIGO; Bilthoven: RIVM.
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Woerkens, C., Berg, N. van den, Bosker, M., Reijden, H. van der, Schulenberg, R., Cozijnsen, E. & Iersel, J. van (2008). *Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken*. Rapportage Instrumentontwikkeling. Amsterdam: RIGO; Utrecht: Atlas voor gemeenten
- Marcouiller, D. W., Green, G. P., Deller, S. C. & Sumath N. R. (1996). *Recreational Homes and Regional Development: A Case Study from the Upper Great Lakes States*. Wisconsin: University of Wisconsin-Extension.
- Marjavaara, R. (2008). *Second Home Tourism. Root to Displacement in Sweden?* Umeå: Umeå University.
- Newman, P. W. G. (1999). Sustainability and cities: extending the metabolism model. *Landscape and Urban Planning*, 33. 219-226.
- Norušis, M. J. (2011). *IBM SPSS Statistics 19 Guide to Data Analysis*. Upper Saddle River: Prentice Hall
- Pukeliene, V. & Starkauskiene, V. (2011). Quality of Life: Factors Determining its Measurement Complexity. *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 22(2). 147-156.

Reijden, H. van der, Aycak, R., Iersel, J. van, Keers, G., Breejen, F. den & Sprenger, F. (2003). *Tweede Woningen – Voorraad en Ontwikkelingen*. RIGO rapportnummer 83620. Den Haag: Ruimtelijk Planbureau; Amsterdam: RIGO Research en Advies BV.

Roca, Z. (2013). *Second Home Tourism in Europe. Lifestyle Issues and Policy Responses*. 1^e Editie. Farnham: Ashgate.

SER (2011). *Bevolgingskrimp benoemen en benutten*. Adviesrapport 3. Den Haag: Sociaal Economische Raad.

Sijtsma, F. J., Broersma, L., Daams, M. N., Mehnen, N., Oostra, M. & Sietses, A. M. (2014). *A socio-economic analysis of the international Wadden area. Analysis carried out through the Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research (WaLTER) and University of Groningen*. URSI Report 345. Groningen: University of Groningen/WaLTER.

Stern (2014). *Gabriele Pauli will Immobilien haie an die Kette legen*. Geraadpleegd op 31-05-2015 via <http://www.stern.de/reise/deutschland/sylt-titel-des-stern-gabriele-pauli-will-immobilienhaie-an-die-kette-legen-2125964.html>

Tilburg University (2015). *Meetniveaus*. Geraadpleegd op 08-06-2015 via <https://www.tilburguniversity.edu/nl/studenten/vaardigheden/spsshelpdesk/edesk/meetnive/>

Tress, G. (2002). Development of Second-Home Tourism in Denmark. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 2(2). 109-122.

Venema, H. (2014). Schier Onbetaalbaar. *Ouderen journaal*. 02-11-2014.

Vermeulen, T. (2010). Tweede woningen ondanks recessie nog steeds in trek. *NRIT Magazine*, 3. 6-9

Wallace, A., Bevan, M., Croucher, K., Jackson, K., O'Malley, M. & Orton, V. (2005). *The Impact of Empty, Second and Holiday Homes on the Sustainability of Rural Communities – A Systematic Literature Review*. York: University of York; The Centre for Housing Policy.

BIJLAGEN

I. ENQUÊTE

Enquête leefbaarheid van het Waddengebied

Deze leefbaarheidsmonitor heeft drie onderdelen van elk ongeveer 5 minuten.

Bij het invullen van deze enquête maakt u kans op één van de Amazon gift vouchers ter waarde van €50,-

Als u kans wilt maken op een van de bonnen of op de hoogte gehouden wilt worden van de resultaten, vul dan hier uw emailadres in aan het einde van deze enquête.

Wat is uw postcode

.....

Deel 1: aantrekkelijkheid van de leefomgeving

1. Leefomgeving

1.1 Wat maakt het leven voor u hier aantrekkelijk?

Kunt u in uw eigen woorden aangeven waarom u hier graag woont?

1.2 Hoe aantrekkelijk vindt u ...? (1 = extreem onaantrekkelijk, 10 = perfect)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Uw Straat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw buurt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw woonplaats	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De Waddeneilanden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De Waddenkust	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1.3 In welke mate zou u uw leefomgeving aanraden aan vrienden/familie/collega's? (1= zeer onwaarschijnlijk, 10 = zeer waarschijnlijk)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1.4 Ik verwacht dat ik in ieder geval de komende vijf jaar in mijn woonplaats kan blijven wonen. (1= zeer onwaarschijnlijk, 10 = zeer waarschijnlijk)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Waarom wel / niet :

1.5 Beoordeel de volgende stellingen over het Waddengebied

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens
Het Waddengebied is een deel van mij	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me thuis in het Waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mis het Waddengebied als ik er niet ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil blijven wonen in het Waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐
Het Waddengebied is onvervangbaar	☐	☐	☐	☐	☐
In het Waddengebied kan ik de dingen doen die ik het liefste doe	☐	☐	☐	☐	☐

KENMERKEN VAN UW WOONOMGEVING

1.6 Elementen: Waardeer de aantrekkelijkheid van uw woonomgeving op basis van de volgende criteria, alsmede het belang van de criteria.

Wonen (aantrekkelijkheid)

++ + 0 - --

Uw woning

Woonkosten

Leegstand

Kwaliteit van de woningen
(anders dan uw eigen)

Openbare Ruimte (aantrekkelijkheid)

++ + 0 - --

Landschap en natuur

Openbare parken en groen

Straten en wegen

Straatmeubilair

Parkeervoorzieningen

Voorzieningen (aantrekkelijkheid)

++ + 0 - --

Mogelijkheid tot werk

Winkels in uw
woonomgeving

Ontmoetingsplaatsen

Sociale contacten

Uitgaansvoorzieningen

Sportfaciliteiten

Faciliteiten voor jongeren

Faciliteiten voor senioren

Gezondheidsvoorzieningen

Onderwijsvoorzieningen

Wonen (belang)

++ + 0 - --

Uw woning

Woonkosten

Leegstand

Kwaliteit van de woningen
(anders dan uw eigen)

Openbare ruimte (Belang)

++ + 0 - --

Landschap en natuur

Openbare parken en groen

Straten en wegen

Straatmeubilair

Parkeervoorzieningen

Voorzieningen (belang)

++ + 0 - --

Mogelijkheid tot werk

Winkels in uw woonomgeving

Ontmoetingsplaatsen

Sociale contacten

Uitgaansvoorzieningen

Sportfaciliteiten

Faciliteiten voor jongeren

Faciliteiten voor senioren

Gezondheidsvoorzieningen

Onderwijsvoorzieningen

Kinderopvang

Kinderopvang

Bereikbaarheid (aantrekkelijkheid)

Bereikbaarheid (belang)

++ + 0 - --

++ + 0 - --

Openbaar vervoer

Openbaar vervoer

Reisgemak kust – eiland

Reisgemak kust - eiland

Kosten reis kust – eiland

Kosten reis kust - eiland

Reistijd kust – eiland (retour)

Reistijd kust – eiland (retour)

1.8 Wat zijn naar uw idee de veranderingen de afgelopen 5 jaar in uw omgeving wat betreft de aanwezigheid van uw voornaamste dagelijkse voorzieningen

	Toename	Geen veranderingen	Afname
De aanwezigheid van uw voornaamste dagelijkse voorzieningen	☐	☐	☐

Evt toelichting.....

2.1 DAGELIJKSE ACTIVITEITEN

2.1.1 Wat zijn één of twee van de meest belangrijke plekken die je op een dagelijkse basis bezoekt en wat doe je op die plaatsen?

Noem deze activiteit.

- werk
- leren en studeren
- winkelen
- sport en vrije tijd
- vrienden en familie bezoeken
- iets anders, namelijk:.....

2.1.2 In welke plaats vindt deze activiteit plaats

.....

2.1.3 Hoe komt u daar? Welke wijze van transport gebruikt u?(meerdere antwoorden mogelijk)

- te voet

- met de fiets
- met de motor
- met de auto (als chauffeur)
- met de auto (als passagier)
- met de bus
- met de trein
- met de taxi
- met de boot/veerboot
- Anders, namelijk:.....

2.1.4 Wat vindt u van de reistijd?

(1=zeer problematisch, 5=helemaal niet problematisch)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

2.2 WEEKEND

Wat is in het weekend (vrije tijd) Wat zijn in het weekend of in uw vrije tijd één of twee van de meest belangrijke plekken die u bezoekt en wat doet u op die plaatsen?

2.2.1 Noem deze activiteit.

- wandelen
- sport
- culturele activiteiten/events (bioscoop, theater, concerten...)
- boodschappen

- winkelen
- kerk
- naar een café of een restaurant
- activiteiten met vrienden of familie
- werken in je eigen tuin
- relaxen (thuis)
- anders, namelijk:.....

2.2.1 In welke plaats vindt deze activiteit plaats?

.....

2.2.2 Hoe komt u daar? Welke wijze van transport gebruikt u? (meerdere antwoorden mogelijk)

- te voet
- met de fiets
- met de motor
- met de auto (als chauffeur)
- met de auto (als passagier)
- met de bus
- met de trein
- met de taxi
- met de boot/veerboot
- anders, namelijk:.....

2.2.3 Wat vindt u van de reistijd?

(1=zeer problematisch, 5=helemaal niet problematisch)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

3.1 Stellingen:

Ontwikkeling toerisme, tweede woningen en bereikbaarheid

Beoordeel de volgende stellingen

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Toerisme						
Toerisme maakt goederen en diensten duurder.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme zorgt voor betere voorzieningen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme zorgt voor overlast.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme is belangrijk voor de werkgelegenheid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme versterkt onze culturele identiteit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb persoonlijk belang bij de aanwezigheid van toerisme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik steun de ontwikkeling van toerisme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen						
Tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen dragen bij aan lokale werkgelegenheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen stimuleren gemeenschapsgevoel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen zorgen voor politieke spanningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen veroorzaken meer verstedelijking (meer verkeer, asfalt, bebouwing en minder groen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen leiden tot meer duurzaamheid in de leefomgeving	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reistijd kust-eilanden						
De bereikbaarheid tussen kust en eiland(en) moet verbeterd worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe zou de bereikbaarheid verbeterd kunnen worden					

3.3 Windenergie

	Negatief	Neutraal	Positief
Hoe staat u tegenover windenergie	☐	☐	☐

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Zeer tevreden	Niet van toepassing
Hoe tevreden bent u met de volgende aspecten omtrent de (mogelijke) aanleg van windmolenparken in het waddengebied?						
Informatieverstrekking over de (mogelijke) komst van windmolenparken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De mogelijkheid tot inspraak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wat er wordt gedaan met de resultaten van (eventuele) inspraak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De algemene aanpak van windmolenparkprojecten door de overheid in het waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eventuele Toelichting:						

Beoordeel de volgende stellingen over toerisme in uw gemeenschap:

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
--	------------------------	--------	----------	------	----------------------	------------------------

Werelderfgoed

Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed stond ik positief tegenover deze status.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
---	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed zijn de gevolgen van deze status voor mij, als inwoner van het gebied, goed gecommuniceerd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Ik ervaar beperkingen van de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
---	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Toelichting:

De benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed biedt mij kansen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Toelichting:

Door de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed is het Waddengebied als leefomgeving positief veranderd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Toelichting:

Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
------------------------	--------	----------	-------------	----------------------

Vraag

De unieke natuur van het waddengebied wordt vaak gebruikt als 'merk' om belangstellenden te trekken naar het gebied. Denk hier bijvoorbeeld aan de eilanden die omschreven worden als rustoorden met grenzeloze luchten waar je zehonden kunt spotten.

Ik zie dit beeld terug in mijn dagelijkse leefomgeving

Toelichting (eventueel):

.....

Vraag

Bij de vorming van het 'merk' van het Waddengebied:

Word ik niet betrokken	☐	☐	☐	☐	☐
Word ik geïnformeerd	☐	☐	☐	☐	☐
Wordt er gevraagd naar mijn ideeën	☐	☐	☐	☐	☐
Wordt er geluisterd naar mijn ideeën	☐	☐	☐	☐	☐
Heb ik invloed	☐	☐	☐	☐	☐
Zou ik graag meer betrokken willen worden	☐	☐	☐	☐	☐

Toelichting (eventueel): ...

Ideeën voor verbetering leefbaarheid.

4.1 Heeft u nog een idee om de leefbaarheid van het Waddengebied te verbeteren:

Idee 1:

Idee 2:

Idee 3:

4.2 Vermeld alstublieft in welke categorie uw idee valt.

- Woonomgeving
- Openbaar vervoer
- Voorzieningen
- Landschap
- Anders, namelijk:

Algemene informatie over de respondent

4.1 Leeftijd:

4.2 Hoogst genoten onderwijs

- Basisschool
- VMBO
- HAVO
- VWO
- MBO
- HBO
- WO
- Anders namelijk.... *Open antwoord optie*

Geslacht:

- man
- vrouw

Huishouden

- 1 of 2 volwassenen, geen kinderen
- 1 of 2 volwassenen met 1 kind. Leeftijd van uw kind:
- 1 of 2 volwassenen met 2 of meer kinderen thuis. Leeftijd van uw kinderen:
- Overige.

Hoe lang woont u al in het Waddengebied? In totaal jaar.

In welke sector bent u (evt) werkzaam?

- Niet werkzaam
- Agricultuursector
- Energiesector
- Milieu/natuur organisatie sector
- Toerismesector
- Visserijsector
- Andere sector

U bent bijna klaar. Graag willen we u bedanken voor het invullen van deze vragenlijst. Wilt u ook een email ontvangen met een link naar de resultaten van de vragenlijst?

E-mail adres:

.....

Mogen wij u eventueel nog eens benaderen voor vragen over leefbaarheid?

Ja/nee

Opmerkingen/suggesties

.....

Als u uw kansen tot het winnen van... wilt verdubbelen, vul dan twee emailadressen in van mensen uit het Waddengebied die u kent. Als zij deze vragenlijst ook invullen maakt u dubbel zoveel kans op het winnen van de prijs!

Email adres 1 :

Email adres 2 :

II. FLYER

**university of
 groningen**
 faculty of spatial sciences

Leefbaarheidsonderzoek Waddengebied

Wilt u bijdragen aan een groot leefbaarheidsonderzoek van de universiteit Groningen over het Waddengebied?

Ga naar de online enquête via deze link:
waddenliving.hotspotmonitor.eu

Bij het invullen maakt u kans op één van de drie Amazon-waardebonnen van €50,-

Dit onderzoek is een onderdeel van het WaLTER-project. WaLTER staat voor Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research. Meer info via www.walterwaddenmonitor.org

FIGUUR 5: FLYER

III. ADVERTENTIE

Gepubliceerd in de Franeker Courant, Nieuw Dockumer Courant, Westerkwartier en de Eemsbode/Noorderkrant

**Hoe leefbaar
is uw omgeving?**

Het Waddengebied staat voor grote uitdagingen, daarom is het voor beleidsmakers belangrijk om te weten hoe bewoners tegen verschillende aspecten in het gebied aankijken (denk aan krimp, vergrijzing, economische ontwikkeling en natuur). Daarom vragen wij u om uw bijdrage voor ons onderzoek!

Ga op uw computer of tablet naar de online enquête via deze link:
waddenliving.hotspotmonitor.eu
(het onderzoek werkt niet op mobiele telefoons)

Het invullen duurt 15 minuten
**en u maakt kans op
1 van de 3 Amazon-waardebonnen van € 50,-**

Dit onderzoek is een onderdeel van het WaLTER-project.
Meer info via: www.walterwaddenmonitor.org

FIGUUR 9

: KRANTENADVERTENTIE